

Notes sobre cultura popular i construcció comunitària

Publicat per [Oriol Cendra Planas](#) [1] el 28/11/2017 - 08:13 | Última modificació: 28/11/2017 - 10:31

Aquestes notes no són més que unes reflexions en veu alta preparades per encàrrec del Seminari de Cultura convocat per la Fundació Irla, presidida per Joan Manuel Tresserras, el 20 i 29 de juny de 2017

El cant glosat i el rap, són formes de cultura popular equiparables? Els conflictes entre la gestió dels usos tradicionals de muntanya en el marc dels espais naturals protegits, són de l'àmbit de la cultura popular? Podem entendre l'associacionisme com a instrument de l'acció cultural que, amb independència de la forma com s'articuli, dona veu a col·lectius diversos que participen en una cultura que no pot ser unívoca? A les portes de la XII legislatura em sembla pertinent obrir un debat sobre el marc legal i reglamentari en el qual es desenvolupen les polítiques públiques en matèria de cultura i definir nous escenaris participatius en la gestió pública de la cultura repensant els rols que corresponen a polítics, tècnics i ciutadania.

Hi ha moltes "cultures" i moltes cultures "populares". Eagleton (2016) ens fa el favor de reduir a quatre les cent seixanta-quatre definicions de cultura establertes per Kroeber i Kluckhohn el 1952. Sense renunciar a la complexitat del mot en destaca el seu significat com a: (1) corpus d'obres intel·lectuals i artístiques, (2) procés de desenvolupament espiritual i intel·lectual, (3) valors, costums, creences i pràctiques simbòliques en virtut de les quals viuen homes i dones o (4) forma de vida en el seu conjunt.

Hi ha una d'aquestes "cultures" que es desenvolupa dins d'un marc legislatiu i reglamentari, que és un marc construït i ideològic, i que s'articula a través de polítiques públiques.

1. Aquest marc conceptual contribueix a crear un relat hegemònic d'allò que és "cultura" (També "popular" i "tradicional" que seran l'objecte principal d'aquesta reflexió) però que no és l'únic marc (ni l'única cultura) possible.
2. Les polítiques culturals a Catalunya han buscat la seva legitimitat en la tensió entre la lògica del servei públic (que s'ha materialitzat fonamentalment a través de la democratització de l'accés a la cultura) i les lògiques sectorials. **Barbieri i Fina** (2017) apunten que la necessitat de "mediació" dels "sectors" en la implementació de les polítiques públiques ha consolidat uns "sectors" als quals s'han decantat les polítiques públiques.

A les portes de la XII legislatura em sembla pertinent obrir un debat sobre el marc legal i reglamentari en el qual es desenvolupen les polítiques públiques en matèria de cultura i es fa necessari també definir els diferents escenaris participatius en la gestió pública, amb els rols que corresponen als polítics, als tècnics i a la ciutadania.

Una "nova" cultura popular?

En aquest context plantejo obrir una reflexió sobre la cultura popular i l'associacionisme del segle XXI que vagi més enllà del marc que ens hem dotat, la llei 2/1993, que identifica com àmbits de la cultura popular "la música, el

teatre amateur, el cinema amateur, la dansa, el folklore i les festes d'arrel tradicional" i a una determinada forma de sociabilitat, constituïda jurídicament en forma d'associació sense finalitat de lucre.

La Llei 2/1993 entén la cultura popular com el "conjunt de manifestacions culturals, tant materials com immaterials, com són les festes i els costums, la música i els instruments, els balls i les representacions, les tradicions festives, les creacions literàries, la cuina, les tècniques i els oficis i totes les altres manifestacions que tenen caràcter popular i tradicional, i també les activitats tendents a difondre-les arreu del territori i a tots els ciutadans" (Llei 2/1993, Preàmbul) i capacita el Govern per exercir l'acció pública des de la protecció patrimonial i la dinamització socio-cultural, entesa com "el conjunt de les diverses actuacions tendents al foment de les manifestacions culturals i artístiques no professionals, dutes a terme per grups o entitats sense finalitat de lucre per crear i difondre la cultura en tot el territori i a tots els ciutadans i promoure la màxima participació d'aquests" (Llei 2/1993, Art. 7)

Opino que és el moment d'actualitzar la noció de cultura popular que, des del reconeixement dels agents i les dinàmiques existents, vagi més enllà i formuli nous reptes. Alguns elements per a la reflexió:

1. Em sembla fora de dubte el vigor de l'anomenada cultura d'arrel, a Catalunya: al país hi ha **3.445 associacions** (dades del 2013) que tenen com a principal objectiu activitats relacionades amb expressions culturals d'arrel. **431.290 persones estan associades** a aquestes entitats i **51.260 dediquen part del seu temps a treballar-hi voluntàriament**. La dimensió d'aquest associacionisme va més enllà d'aquestes xifres que no comptabilitzen ni les associacions que tenen la cultura (i no només la cultura d'arrel) entre els seus objectius fundacionals ni les xifres de l'associacionisme informal (el que ens convoca a través de whatsapp i les xarxes socials).
2. **Joaquim Capdevila** (2016) assenyala que "Catalunya – i els Països Catalans- han experimentat durant l'últim quart de segle una reconfiguració de calat de la cultura popular i tradicional. Aquesta recomposició no pot dissociar-se d'algunes dinàmiques sociològiques de fons i presenta concomitàncies àmplies més enllà de la nostra àrea nacional. Si el punts forts d'aquesta renovació són que obeeix a poderosos impulsos socioantropològics, i que hi ha un vigorós múscul popular implicat, els punts seus punts febles són certa propensió al formularisme i a la reiteració (quasi) mimètica de models i propostes i la seva massificació". L'autor estudia que les esferes i oportunitats de la cultura popular i tradicional es manifesten en els següents àmbits:
 - a. La producció artesana
 - b. La gastronomia, amb relació estreta amb produccions agroramaderes i alimentàries artesanals o tradicionals
 - c. Les formes de sociabilitat: fires i mercats, aplecs, tavernes, casals i ateneus, vermutos i sopars populars, caminades (passejades, bicicletades...), formes de decisió i col·laboració local de tradició rural antic règim (assemblees de veïns, el "comú de la feina"...), altres
 - d. La festa: festes populars tradicionals, festes de recreació etnohistòrica, festes de celebració i promoció de productes agroalimentaris, festivals de folk i rock. Altres.
 - e. Jocs i esports: castells, bitlles, curses tradicionals. Altres
 - f. El paisatge (i l'ambient) rurals: turisme rural, etnografia, restauració i museïtzació, art(esania)...
 - g. Les narratives orals i populars
 - h. L'Onomàstica, toponímia, dialectalismes. Altres
3. La sociabilitat, formal i informal, és un instrument de l'acció cultural quan s'entén com el reconeixement de les formes com s'articulen col·lectius diversos que accedeixen i participen en la construcció d'una cultura (que, per cert, no té per què ser unívoca) i té a veure amb la capacitat de reconèixer i donar veu (APPADURAI, 2013) **[1]** a la diversitat dels col·lectius que hi participen i enfortir les veus més silenciades (o les més vulnerables)
4. La creativitat cultural no és patrimoni dels agents professionals: amb l'Acord del Castell de Sant Boi per un Consell de les Arts de Catalunya amb poders executius (d'11 de juny de 2004) 20.500 creadors i agents culturals, 384 empreses culturals i 33 organitzacions professionals de tots els sectors de la cultura proposaven un model de gestió en què els recursos públics en matèria de creació cultural estiguin a mans dels professionals de la cultura. I definia un model de cultura que exclou explícitament del seu àmbit tota cultura i creativitat que no sigui professional.

10 propostes d'actuació

A l'ombra de la reflexió esbossada, encara que sigui de manera sumària, em sembla oportú formular algunes propostes encaminades a obrir nous marcs per a les polítiques públiques en matèria d'una cultura popular entesa

com a cultura de construcció comunitària

1. **Reconèixer l'associacionisme com un instrument de l'acció cultural** que ha de tenir per objectiu desenvolupar polítiques públiques en matèria de cultura per promoure estratègies de construcció social i benestar (social i individual) basades en el cultiu de les potencialitats i de l'exercici de la llibertat i els drets culturals que vagin més enllà del dret d'accés a la cultura. Eixos per a la discussió:
 - a. Definir com a acció cultural el fet d'atorgar reconeixement i veu a col·lectius diversos per accedir i participar en la construcció cultural.
 - b. Propiciar polítiques públiques per a un canvi de paradigma que aboqui a una perspectiva més oberta del que és cultura popular catalana, a la manera del que en l'àmbit de la diversitat cultural proposen **Enric Saurí i Marta Rovira** (2014): construir espais de trobada "entre iguals" i descoberta mútua en detriment de les polítiques d'integració i multiculturalitat, vincular l'associacionisme cultural a xarxes associatives diverses i explorar vies de treball amb entitats de mediació.
 - c. Establir escenaris participatius, que delimitin els rols de polítics, tècnics i ciutadans.
2. **Concertar l'acció de govern en matèria d'associacionisme**, actualment exercida des dels departaments de Cultura i Treball, Afers Socials i Famílies, sense que s'hagin desplegat polítiques de transversalitat i coordinació. Reordenar administrativament les competències en cultura, acció cívica i comunitària, afers religiosos, artesanía, desenvolupament territorial i ensenyament (especialment pel que fa a la transmissió informal). O **establir marcs transversals i interadministratius de treball**.
3. **Potenciar els diferents escenaris (no només la festa i l'anomenada cultura d'arrel) de la cultura popular i tradicional**: eixamplar l'abast d'allò que entenem com a activitats de la cultura popular i les polítiques públiques que en deriven. D'una banda, ampliant l'espectre de les activitats ja tipificades (Veure **Capdevila**, 2016); de l'altra incorporant a la discussió àmbits diversos com l'artesanía, la diversitat religiosa [2], la justícia de pau, etc.
4. Desenvolupar polítiques específiques per als «**equipaments culturals de proximitat**» i per a la **capacitació d'agents associatius**
 - a. Gestió d'equipaments culturals de proximitat, sense distinció de tipologies: centres cívics, ateneus i cases de la festa. Les seves lògiques funcionals i organitzatives no són coincidents amb les dels equipaments de grans dimensions. En aquest context cal exigir racionalitat a les administracions públiques i trobar espais per al desenvolupament de serveis culturals de caràcter públic des d'entitats i associacions sense finalitat de lucre. Alguns àmbits de reflexió a tenir en compte
 - i. És necessari definir els espais i els models de gestió -que no són coincidents- d'allò que és comú i d'allò que és públic
 - ii. És necessari definir escenaris participatius i de governança que d'una banda exigeixin mèrits, habilitats i capacitació per a l'exercici de gestió de béns comuns i/o públics i de l'altra garanteixin equitat, solvència, rigor, eficiència, qualitat i transparència.
 - iii. És necessari garantir les condicions per al reconeixement de persones, col·lectius i empreses [3] com a agents comunitaris i els marcs per a la seva participació en l'elaboració de les normes que regulen llur activitat comuna.
 - iv. És necessari exigir a l'administració pública les garanties d'atenció a la diversitat ciutadana, també de les persones que per impossibilitat o per voluntat no són representats en la comunitat gestora.
 - b. Crear programes públics de formació per tal de capacitar agents associatius per l'apoderament i el desenvolupament de funcions en la festa (protecció civil, altres), en la gestió d'infraestructures, en programes d'acció comunitària, etc
5. **Desenvolupar marcs jurídics i polítiques de foment dels drets culturals**. **Nicolàs Barbieri** (2015) alerta que, a Catalunya, les polítiques públiques no han desplegat els drets culturals –ni els marcs legislatius ideonis- més enllà de les accions de foment d'accés a la cultura. Si seguim la Declaració de Friburg, per drets culturals podem entendre el dret a escollir la identitat pròpia, a accedir al patrimoni cultural, a pertànyer, o no, a una comunitat, a accedir i participar a la vida cultural, a expressar-se en la llengua escollida, a l'autoria, a l'educació i la informació, a participar de l'elaboració, execució i avaluació de polítiques culturals.
6. La sociabilitat cultural, clau per a la construcció social
 - a. Articular noves formes de representació de la sociabilitat cultural als organismes institucionals (Consell de l'Associacionisme Cultural, Consell de l'Associacionisme i el Voluntariat. Altres) per ampliar els sectors i sensibilitats que hi són representades.
 - b. Donar «veu», «reconeixement» i participació a subjectes col·lectius estiguin o no agrupats sota formes jurídiques, amb una atenció especial a col·lectius «sense veu» o «exclosos» del discurs

hegemònic de la cultura. I a col·lectius especialment vulnerables. [4]

7. **Revisar els marcs jurídics i regulatoris que incideixen en l'activitat cultural** (propietat intel·lectual, regulació administrativa d'espectacles i activitats com a espectacles públics, regulació del lleure, assegurances, protecció civil i altres normatives sectorials que incideixen en la "producció" i el règim de producció de béns culturals) i **fer-ho transversalment quan sigui el cas** (Des de l'etnologia, l'associacionisme, el voluntariat, la protecció civil, la fiscalitat, la propietat intel·lectual, etc)
8. **Replantejar el concepte de subvencions i els convenis en l'àmbit de la cultura** -i específicament en l'àmbit de l'associacionisme cultural- i fer-ho per condicionar allò que se subvenciona (Criteris de valoració) i per condicionar allò que fa qui les rep (Retorn social).
 - a. Prioritzar criteris de "Governança i retorn social de l'activitat".
 - b. Dissenyar polítiques públiques i línies de treball específiques per a projectes culturals (no entitats del tercer sector social ni entitats de voluntariat) en l'àmbit socio-sanitari, joventut, persones nouvingudes, etc.
9. La falta d'instruments d'anàlisi i reflexió fan pensar en l'oportunitat d'articular una estructura a manera d'**observatori** de la cultura popular. El disseny d'aquesta estructura hauria de ser àgil i variable, en funció de les demandes i necessitats, i hauria de concertar altres recursos públics disponibles.
10. **Municipalisme**. Cal una nova estructura institucional en la qual s'estableixin serveis i responsabilitats d'escala nacional, comarcal i local. Aquesta estructura ha de potenciar el municipi, una administració que proveeix serveis i inversions bàsics i de proximitat, i no només en cultura, que ha de disposar de l'autonomia financera i reglamentària suficient que li permeti desenvolupar polítiques socials i culturals pròpies. Una lectura del pressupost consolidat en cultura a Catalunya (dades del 2014) situa l'Administració local com màxima inversora, amb el 60,7% de la despesa (533M€), seguida de la Generalitat. Cultura, amb el 37,4% (328,9M€) i l'Estat, amb l'1,8% (15,8M€).

NOTES

[1] Appadurai (2013) veu en la capacitat d'aspiració un constituent significatiu en relació a la cultura (les cultures), al qual s'ha prestat poca atenció. Per a Appadurai, hem tendit a veure les afiliacions culturals en termes de «lleialtat» però hem prestat poca atenció a la «sortida» i a la «veu» (terminologia de Hirschman). La veu incorpora el dissentiment i els sense veu. Amb el «reconeixement» (concepte encunyat per Taylor en el debat sobre fonaments ètics del multiculturalisme) la comprensió intercultural deixa de ser una opció i esdevé obligació. Des d'aquesta perspectiva és lícit formular el foment de formes de sociabilitat (associacionisme) com a forma de «reconeixement» i d'acció (entesos com instruments culturals) amb l'objectiu de produir nous marcs de consensos que puguin promoure millor els interessos col·lectius a llarg termini en qüestions de riquesa, igualtat i dignitat.

[2] Em sembla significatiu assenyalar que cap de les més de 15.000 fitxes de l'Inventari del Patrimoni festiu de Catalunya forma part del calendari de la comunitat musulmana de Catalunya.

[3] A vegades sembla necessari explicar que les empreses que operen en el sector presten serveis culturals, de qualitat i amb rigor professional.

[4] A *La ciutat horitzontal*, Stefano Portelli estudia l'enderroc de les cases barates de Bon Pastor, «uns territoris hostils, nascuts com a barris concentracionaris i espais d'exclusió, [que] en pocs anys van convertir-se en zones en bona manera autogestionades, on les diferents onades de nouvinguts van trobar-hi un recer relativament protegit i un ambient social acollidor. Això va ser possible gràcies a un seguit de pràctiques comunes i d'elaboracions culturals espontànies, que també van servir per cohesionar i per fer de mitjanceres entre les seves diferències». Aquestes formes d'autoorganització no van tenir "reconeixement" ni "veu" quan, com bona part dels barris perifèrics de la Barcelona de finals del segle XX van desaparèixer amb el cicle de transformacions urbanes substituïts per nous complexos d'habitatges planificats i verticals que van modificar dramàticament la forma de vida de la població resident.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES UTILITZADES EN AQUEST ARTICLE

APPADURAI, Arjun (2013): *El futuro como hecho cultural. Ensayos sobre la condición global*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica de Argentina SA, 2015 ISBN: 978-98-77190861

APPADURAI veu en la capacitat d'aspiració un constituent significatiu en relació a la cultura (les cultures), al qual s'ha prestat poca atenció. Per a Appadurai, hem tendit a veure les afiliacions culturals en termes de «lleialtat» però hem prestat poca atenció a la «sortida» i a la «veu» (terminologia de Hirschman). La veu incorpora el dissentiment i

els sense veu. Amb el «reconeixement» (concepte encunyat per Taylor en el debat sobre fonaments ètics del multiculturalisme) la comprensió intercultural deixa de ser una opció i esdevé obligació. Des d'aquesta perspectiva és lícit formular el foment de formes de sociabilitat (associacionisme) com a forma de «reconeixement» i d'acció (entesos com instruments culturals) amb l'objectiu de produir nous marcs de consensos que puguin promoure millor els interessos col·lectius a llarg termini en qüestions de riquesa, igualtat i dignitat.

BARBIERI, Nicolàs (2015) "Drets culturals: què són, com s'han desenvolupat a Catalunya i quin tipus de polítiques demanen?"; CONCA: *Estat de la cultura i les arts*. [Disponible en línia]

http://ddd.uab.cat/pub/caplli/2015/146188/drets_culturals.pdf [2]

BARBIERI, Nicolàs.; FINA, Xavier. (2017): "Polítiques culturals: tot buscant legitimitats". A: GOMÀ, R; SUBIRATS, J. (Coords.): Canvi d'època i de polítiques públiques a Catalunya, Crític, sccl. [En línia] <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/elcritic.cat/blogs/wp-content/uploads/sites/26/2017/06/26122012/Canvi_d_epoca_moltbaixa1.pdf> [Consulta: 6 de novembre de 2017]

CAPDEVILA, Joaquim (2016): "Esferes i oportunitats en la cultura popular i tradicional", ponència presentada en la Jornada Som cultura popular. Més enllà de la festa. [Disponible en línia]

http://cultura.gencat.cat/web/.content/cultura_popular/05_documents_i_re... [3]

Departament de Cultura, 2015, "Cap a un nou marc fiscal per a l'associacionisme cultural". [Disponible en línia] http://cultura.gencat.cat/web/.content/cultura_popular_nova_web/05_docum... [4]

EAGLETON, Terry (2016): *Cultura* [5]. Barcelona: Penguin Random House Grupo Editorial, Belén Urrutia (trad.). ISBN: 978-84-30618361

LLEI 2/1993, de 5 de març, de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural

MUTILVA, Núria; LLATCHA, Marta (2015): "Associacions culturals a Catalunya 2013", *DeCultura*, núm. 33

[Disponible en línia] <http://dadesculturals.gencat.cat/ca/detalls/publicacio/32-tercer-sector-...> [6]

PORTELLI, Stefano (2015): *La ciutat horitzontal. Urbanisme i resistència en un barri de cases barates de Barcelona*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. ISBN: 978-84-393-9347-4

SAURÍ, i Marta ROVIRA (2014): "Diversitat i integració en l'associacionisme cultural català", *Canemàs. Revista de pensament associatiu*, núm. 10, 2014"

Etiquetes: cultura popular

Etiquetes: participació cultural

Etiquetes: governança cultural

Etiquetes: drets culturals

- [7]

URL d'origen: <https://interaccio.diba.cat/blogs/2017/11/28/notes-sobre-cultura-popular-construccio-comunitaria>

Enllaços:

[1] <https://interaccio.diba.cat/members/cendrapo>

[2] http://ddd.uab.cat/pub/caplli/2015/146188/drets_culturals.pdf

[3] http://cultura.gencat.cat/web/.content/cultura_popular/05_documents_i_recursos/02_jornades_estudis_legislacio/01_jornades_gestio_cultpop/documents/arxiu/SD_2016_SCP_JCapdevila.pdf

[4] http://cultura.gencat.cat/web/.content/cultura_popular_nova_web/05_documents_i_recursos/02_jornades_estudis_legislacio/01_jornades_gestio_cultpop/documents/arxiu/SD_Cap_nou_marc_fiscal.pdf

[5] <http://cercles.diba.cat/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=45623>

[6] <http://dadesculturals.gencat.cat/ca/detalls/publicacio/32-tercer-sector-cultural>

[7] <https://interaccio.diba.cat/node/7322>